

Een team van docenten voortgezet onderwijs, didactici, wetenschappers en studenten heeft educatief materiaal ontwikkeld rondom het wereldberoemde gedicht 'Todesfuge' van Paul Celan. Met een subsidie van het vfonds (75 jaar vrijheid) wordt het vakoverstijgend lesmateriaal gratis ter beschikking gesteld voor 25.000 scholieren in de vakken Duits, Nederlands, culturele en kunstzinnige vorming, geschiedenis en maatschappijleer.

De dichter Paul Celan (1920–1970) werd geboren in Czernowitz, destijds horend bij Roemenië, als enig kind van Duitstalige Joodse ouders. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden zijn ouders door de Nazi's vermoord. Paul Celan overleefde het werkkamp. In het voorjaar van 1945 verwerkte hij zijn ervaringen

en de berichten van overlevenden in zijn 'Todesfuge' ('fuga van de dood'). Onder verwijzing naar de 'meester' van de fuga Johann Sebastian Bach confronteert hij hierin de rijke Duitse traditie (bijvoorbeeld Margarete uit Goethes *Faust*) met de meest duistere bladzijde uit de Duitse geschiedenis: de verbranding van vermoorde mensen in vernietigingskampen. Bij Celan culmineert dit in die hamerende zin 'Der Tod ist ein Meister aus Deutschland'.

Aanvankelijk vond 'Todesfuge' weinig waardering. Concrete verwijzingen werden (bewust?) als surrealistische droombeelden afgedaan en het gedicht werd zelfs uit een Duits schoolboek verwijderd. Maar door de jaren heen groeide het uit tot hét gedicht bij uitstek over

Auschwitz. Het werd in meer dan veertig talen vertaald en maakte Celan wereldberoemd. Kunstenaars als Anselm Kiefer en Helly Oestreicher, schrijvers als Primo Levi en A.F.Th. van der Heijden verwijzen naar het gedicht, dat zelf tot een monument is geworden en in de Duitse Bondsdag werd voorgelezen.

Didactiek

Het educatief materiaal bestaat uit een werkschrift met opdrachten (24 bladzijden, met schrijfruimte) en een website met online verdiepingsopdrachten, achtergrondinformatie en een docentenhandleiding. Het werkschrift behandelt de thema's 'De dichter en het gedicht', 'Todesfuge' en Jodenvervolgung', en 'Verwerken en herdenken'. Het materiaal

is opgebouwd rondom het levensverhaal van de jonge Paul, die op zijn middelbare school met antisemitische docenten wordt geconfronteerd en creatief in verzet komt door gedichten te schrijven. Dit persoonlijke verhaal wordt uitgebreid naar de grote geschiedenis van de Holocaust, waardoor het gedicht concreet wordt. Wanneer het tot slot als monument wordt bekeken (gespeeld en gezongen), komen ook onze nationale herdenkingen en de toespraken van Mark Rutte en van koning Willem-Alexander aan de orde. Collectief geheugen en persoonlijke ervaringen worden aan de leerlingen ter overdenking en discussie aangereikt.

De slotopdracht bestaat uit een video-product van leerlingen dat ze kunnen inzenden voor een expositie die geheel

gewijd is aan dit ene gedicht. Onder de titel *Een graf in de wolken* presenteert het Joods Historisch Museum Amsterdam een tentoonstelling van gastconservatoren Helly Oestreicher en Paul Sars over 'Todesfuge', waarbij naast het originele typoscript de context en doorwerking van het gedicht worden getoond.

Door de verbinding van het kunstwerk 'Todesfuge' met de geschiedenis van de Jodenvervolgung, en die wederom te verbinden met het hedendaagse collectieve herdenken worden leerlingen vakoverstijgend aangesproken. Op wens van betrokken docenten ligt het materiaal niet vastgeklonken in een stramen van lessen, maar vormt het de basis voor meerdere invullingen, ook voor vakoverstijgende collegiale samenwerking.

Opdrachten als 'Vergelijk "Todesfuge" met de "Guernica" van Picasso of met de fuga van Bach' laten de leerling tegelijk kennismaken met zowel taalbouwsels, schilderijen en muziek als met geschiedenis. Ook de zeven Nederlandse vertalingen van 'Todesfuge' bieden voldoende stof tot onderzoek.

Paul Sars

Het educatief materiaal is te zien en gratis te bestellen via www.celan.nl. Met een subsidie van de onderzoeksinstituten RICH en CLS (Radboud Universiteit) kunnen Sabine Jentges en Paul Sars samen met geïnteresseerde docenten uit het voortgezet onderwijs onderzoek verrichten naar de ervaringen van leraren en leerlingen met dit materiaal. Contactadres: info@celan.nl. De tentoonstelling *Een graf in de wolken* is te zien van 11 december 2020 – 16 mei 2021 in het Joods Historisch Museum Amsterdam.